

S.VEDAT KARAASLAN ARMUT'UN ARKEOLOJİSİNİ YAZDI

**S.Vedat Karaarslan Arkeolog – Y. Mühendis
(ALIÇ, AHLAT VE ARMUT ARKEOLOJİSİ)**

Dünya armut üretimi 18 milyon ton...

Türkiye'nin üretimi 360 bin ton.

Dünyada 5000 in üzerinde armut çeşidi var..Bunun 640 adedi ülkemizde , ancak verimi ve ticari değeri az..

Mimarların, kıvrılamayan T cetvellerinin ahşap malzemesi armut ağacından yapılır...

Armutun kimyasal içeriğinde Sodyum, Potasyum, Kalsiyum, Magnezyum, Fosfor ve Demir elementleri var..

Çin'de armudun bölünmesi ayrılık getirdiği için uğursuzluk sayılır...Çok geç olgunlaşan yabani cinsine '**ahlat**', doğanın yalnız yaşamayı seven ağacı olarak bilinen kalp dostu anaç çayı da meşhur olan kabızlığı giderici özelliği olanına '**alıç**'

deniliyor...İshal kesme özelliği bilinen ahlat tam olgunlaşmadan yenilirse ağızın içi tamamen büzüşerek konuşma gücü çekilir...

Örneğin yüksek rakımlı Gümüşhane ve çevresinde onlarcasından başlıca armut cinsleri: *Bıldırcın, Gelinboğan, Hodayi, Kızıl, Gül, Keşiş Yemez, Lop, Limon, Arpa, Çermaye, Cinci, Kabak, Menendi, Göksulu, Bal, Hacıhamza, Kış, Meyrik, Abbasi, Turşu, Hakveri* olarak adlandırılırdı.

(Nesli

tükenmekte olan örneğin Gümüşhane ili için vermiş olduğumuz bu armut cinslerinin 555 sayılı Coğrafi İşaret Kanunu kapsamında koruma altına alınarak yetiştirilmesinin özendirilmesi ve 'coğrafi işaret' ile tescil edilmesi gerekir.)

Bu armutların sadece meyve olarak değil yaşam kültürü ile olan ilişkisi bakımından mitolojik hikayeleri vardır, **örneğin gelinboğan armudunun adı zor çığneden ve yenilip yutulmasında zorluğu ve buruk tatlı özellikte olması nedeniyle , arpa armudu arpaların hasadı zamanında çıktığı için, limon armudu limona benzediği gibi...**

Bu armutlar bir zamanlar Osmanlı Sarayının vazgeçilmez meyveleri olarak **Gümüşhane'den İstanbul'a** gönderilirdi.

Diğer yerli armut cinsleri ise : **Bahri Bey, Mustafa Bey, Deveci, Akça;** olarak adlandırılır.

Williams, Santa Maria, Comice, Carmen, June Beauty ve **Santa Maria** armudunun daha kızıl renkli olan **Etrusca**; bu armut Latin kökenli Romalılardan önce Roma'nın en yerlileri olan ve adını aldığı '**Etrüsk**' lere nazire yaparcasına bizim Deveci armut ağacından yılda 100 kilogram daha az ürün veren ancak nedense manavların raflarında daha çok gördüğümüz Santa Maria armudundan 10 gün önce hasat edilir: bunlar da ithal tohumlu armut cinsleri...

Naşi armudu olarak bilinen cins ise Japonya ve Çin'de yetişir... Naşi armudu kalp ve şeker kontrolü için vücuda çok yararlı bir meyve türüdür...

Akça (4.51) ve Passa Crassane (4.52) armutları pH değerleri ile insana faydalı bazı meyveler olduğu bilinir.

Ancak yerli armut meyvesi de küreselleşmenin gadrine uğradı...

Gümüşhane'de armut meyvesine '**armut**' denilmez cinsi ile söylenirdi..

Yani Menendi ise Menendi, Hacıhamza ise Hacıhamza olarak ekilir, pazarlanır ve istenirdi manavdan...

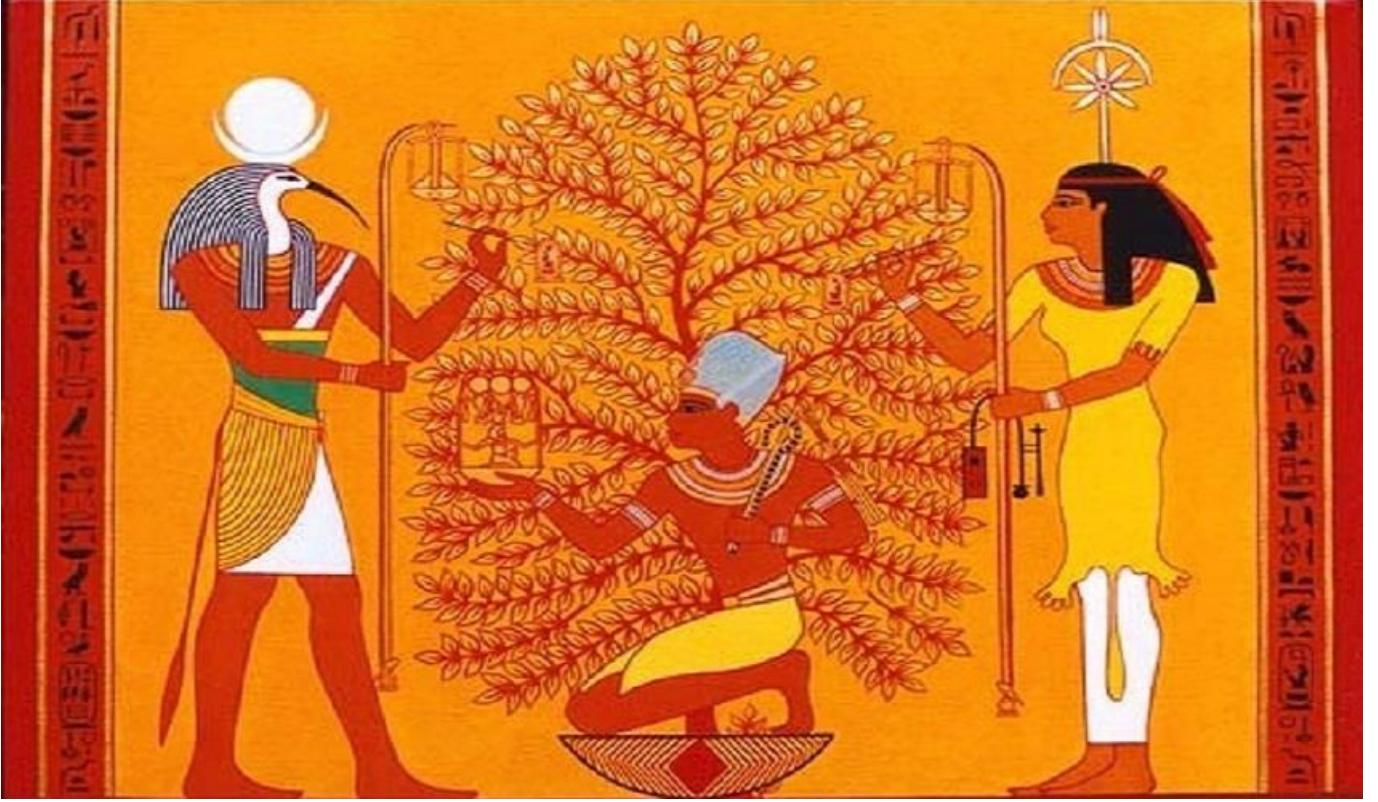
Kısacası armut adı kullanılmazdı pek, Anadolu'da armut, cinsi ile söylenirdi...

Edebiyatımızda klasik şiirde armut ya da (ermud) şekilli kadehten **nar** suyu içen bir sevgilinin **Kızılelma**'ya (düşünüldükçe uzaklaşan, uzaklaştıkça cazibesi artan ülkeler) kadar ulaşacağını söyler.

Çerkezler, armut ağacının sığırlarını koruyacağına inanarak onu sembolizm olarak kullanırlar.

Şeyh Galip, (1757-1799) bir şiirinde armut ağacını çiçekleri sulayan bir insana, üzerindeki su ile dolu armutları da bu sulamayı gerçekleştiren testilere benzetir. Böylece bitkiye can veren su gibi, su ile dolu armut yemek insana yaşam sunar diye düşünülür.

Rüyada armut görmek bereketliliğe delalet eder, mevsimi dışında görülen armut ise sıkıntı ve dedikoduyu ifade ettiği söylenir. Yerçekiminin en iyi örneği olgunlaştığında fiziksel kurala uyarak kendiliğinden her zaman dibine düşen armuttur. **Dibine düşmeyen armudun psikolojik değerlendirmesi insanlık tarihinin en büyük tartışmalarından biri olarak bilinir.** Eski Türkçe' de '**uyanık**' anlamına gelen '**adıg**' yani kış uykusuna yatmasından sonra uyanık olarak gezmesinden dolayı '**uyanık**' anlamına gelen '**ayıl**' dan üretilme bir ad olarak adlandırdığımız '**ayı**' nın fazla sevdiği meyve olan armut için etimolojik olarak İngilizcedeki ayı anlamındaki '**bear**' ve armut anlamındaki '**pear**' arasında yazım benzerliği ironik bir tesadüf olabilir mi?

Çince’de **LI** kelimesi hem ayrılık anlamına hem de armut anlamına gelmekte, eskiden bir **Persea** ağacı vardır, Amerikalılar bu ağacı avakado olarak adlandırır. Meyveleri armut kadar büyük olan persea, antik Mısır ve Etiyopya’ya ait bir ağaçtır. Mısır panteonunda kural koyucu, ölülerin yargıci ve koruyucu Osiris’e hediye edilen bir ağaç olarak bilinir. Tutankamon ‘un ve II.Ramses’in mezarlarında bu ağaç bulunmuştur.

Günümüzde İstanbul Haseki Kadın Sokağı’nda harabe şekilde iki evin arasına sıkışmış bir şekilde yıkıntıları kalan bir sütunu da bulunan Roma İmparatoru Arcadius (m.s.377-408), bu ağacın sökülmesini ve ticaretini yasaklamıştı. Yunan mitoslarındaki kahraman Perseus’un adı daha sonraları adı **Fenike** (Filistin, Lübnan kıyılarını içine alan ve Hatay’a kadar uzanan bölge) olacak bugünkü **Levant** bölgesinden Kızıldeniz’in kıyılarına kadar bir bölgede hüküm süren **Aithiopia** (Etiyopya) kralı Kepheus’ un kızı olan güzel **Andromeda** ile evlenmesi Persea adından türetilmiş adını ve Etiyopya ile olan ilişkisini ortaya koyar. Perseus adı daha sonraları astrolojide boğa takım yıldızı ile **w** şekline benzeyen ve adı kraliçe olarak bilinen kutup yıldızına yakın Cassiopeia takım yıldızı olarak bilinen alana da adını vermiştir. .

Malta’daki **Zebbug** bölgesindeki mezarlarda (m.ö. 4100-3800) armut tipli kaplar ele geçmiştir.Bunun nedeni armut şeklinin insana benzetilerek testilerin su ile dolu olarak, bitkilere vermiş olduğu yaşam olduğu düşünülür. [1] Antik Yunan panteonunda Athena armut ağaçlarının anasıdır.

Bu ağacın diğer adı da hayat ağacıdır, avakado da armuta benzer ve güçlü bir protein deposudur, bu ağaç Sümerlerde , antik Mısır ve sonraki topluluklarda da yaşam ağacı olarak bilinen **Eşa** ağacı olarak geçer, günümüzde de bu ağaç Akkadlarda **armannum** olarak bugünkü yazım şekline uygunluk arz eder, Sümerler armutu **sedu** olarak adlandırırken ağacını **sennur-babbar-ra** olarak adlandırır, üzerinde çok çeşitli mistik söylenceler de mitolojinin konusudur, gerek bu nesli tükenen ağacın meyvelerinin tadının içinde şeftali ile birlikte armut lezzetinin olması gerekse dünyanın bir armut şeklinde tasavvur edilmesi dolayısıyla uğursuzluk benzetmesi yapılmış,örneğin elmanın ana vatanının Türkistan Kazakistan'ın başkenti **Alma Ata** (Elmaların Atası) olduğuna göre ve buradan batıya doğru giden İpek Yolu tüccarlarının atlarının heybelerinden düşen tohumların yerlerde **hüda-i nebat** olarak bitmesi nedeniyle elma önce Anadolu'ya sonra da Avrupa 'ya geçmiş buradan da Amerika'ya ulaşmış, yani elmanın ana vatani sanıldığı gibi Amerika değil Türkistan coğrafyasıdır. Romalıların askerlerinin sefer sırasında karınlarını doyurmak üzere yemeleri için ünlü Roma yollarının yanlarına **elma-armut** ağaçları ettikleri bilinir.

Sonuç

olarak bugünlerde seyahat yapanlara yedikleri meyvelerin çekirdeklerini torbalara koyup mola sırasında çöplere atmalarını değil yol kenarındaki arazi ve tarla kenarlarına fırlatmalarını salık vermek aynı zamanda ülkede doğal yollardan ekilmesi gereken bu tip ağaçlandırma çalışmalarına destek olması anlamında ve nesli tükenmekte olan armut gibi meyve cinslerinin yok olmasını önleyecek şekilde 'coğrafi işaretler' ile tescillendirsek çok iyi olmaz mı?

ARKEOTEKNO

KAYNAKLAR:

- [1] http://www.bradshawfoundation.com/malta/zebbug_mgarr_ggantija.php
- [2] [file:///C:/Users/Casper/Downloads/A%20Research%20on%20the%20Chemical%20Composition%20of%20Pear%20Juice\[%23138987\]-120412.pdf](file:///C:/Users/Casper/Downloads/A%20Research%20on%20the%20Chemical%20Composition%20of%20Pear%20Juice[%23138987]-120412.pdf)
- [3] **Gümüşhane İçin Uygun Olan Armut Fidanı Çeşitleri**
Gümüşhane'de Japon armut fidanı çeşitleri olan atago, hosui, kosui dikebilir, bununda yanında akça, etruşka, haziran güzeli, june gold, kieffer, Williams, tezeren, doktor armudu, şeker armudu, bozdoğan armudu, santa maria, deveci, ankara armudu, karmen , tokat hünkar, bozdoğan, concord, conference çeşitlerini dikebilirsiniz. Hemen hemen tüm armut çeşitleri Gümüşhane şartlarında olabilmektedir. Yarı bodur fidan almanız her zaman daha erken verim ve daha kaliteli ürünler almanızı sağlayacaktır. Açık kök armut fidanı çeşitlerini 11. aylar ile 4. arasında satın alabilir ve dikebilirsiniz , tüplü armut fidanı çeşitlerini 12 ay satın alabilir ve dikebilirsiniz.
(Kaynak: <https://www.e-fidancim.com/Gumushane-Icin-Uygun-Olan-Meyve-Fidanlari-Ne-lerdir,DP-1340.html>)

AKTİF KAYNAK LİNK:

http://www.arkeotekno.com/pg_307_armut-un-arkeolojisi